

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

<i>Πρόλογος ή Το πέταγμα του Ερόλ</i>	17
<i>Εισαγωγή</i>	19
1. Ο δρόμος προς τη διαπολιτισμική εκπαίδευση	25
1.1 Η προσέγγιση της αφομοίωσης	26
1.2 Η προσέγγιση της ενσωμάτωσης	28
1.3 Η πολυπολιτισμική προσέγγιση	29
1.3.1 Η προσέγγιση του πολιτισμικού πλουραλισμού	30
1.3.2 Η κριτική πολυπολιτισμική προσέγγιση	33
1.4 Η αντιρατσιστική προσέγγιση	42
1.5 Η διαπολιτισμική προσέγγιση	45
1.6 Η κριτική διαπολιτισμική προσέγγιση	49
1.7 Η διαπολιτισμική εκπαίδευση στην Ελλάδα	55
1.8 Διαπολιτισμική εκπαίδευση και συμπεριληπτική εκπαίδευση . . .	58
1.9 Διαπολιτισμική εκπαίδευση και παγκόσμια εκπαίδευση	60
1.10 Διαπολιτισμική εκπαίδευση και περιβαλλοντική εκπαίδευση . . .	62
2. Η διαπολιτισμική εκπαίδευση στην προσχολική και πρωτοσχολική ηλικία	66
2.1 Είναι τα μικρά παιδιά «πολιτισμικά τυφλά»;	67
2.2 Ο ρόλος του σχολείου	75
3. Ταυτότητες, στερεότυπα και προκαταλήψεις	81
3.1 Ταυτότητες σε κίνηση	81
3.2 Πώς ο Ερόλ έγινε Λευτέρης	87
3.3 «Εγώ δεν έχω προκαταλήψεις, αλλά...»	91

3.4	Τυπολογίες σταδίων για τη διαμόρφωση της πολιτισμικής ταυτότητας	95
3.5	Ο ρόλος του σχολείου ξανά.	98
4.	Πολιτισμικές διαφορές και εκπαίδευση	102
4.1	Διαστάσεις των πολιτισμικών διαφορών	103
4.2	Οι πολιτισμικές διαφορές στο σχολικό πλαίσιο.	106
4.3	Πολιτισμοί συλλογικότητας και πολιτισμοί ατομικότητας.	109
5.	Δέκα και μία θεωρίες μάθησης και παιδαγωγικές προσεγγίσεις	116
5.1	Υπάρχει «οικουμενικό παιδί»; Κριτική προσέγγιση της θεωρίας του Piaget.	117
5.2	«Μέσα από τους άλλους γινόμαστε ο εαυτός μας»: Οι απόψεις του Vygotsky	121
5.2.1	Η κοινωνικοπολιτισμική θεωρία	121
5.2.2	«Οι ώμοι του γίγαντα»: Ο ρόλος του παιχνιδιού στη θεωρία του Vygotsky	123
5.3	Η κριτική παιδαγωγική	127
5.3.1	Στόχοι και περιεχόμενο	127
5.3.2	Κριτική παιδαγωγική και προσχολική ηλικία.	131
5.4	«Διαβάζοντας τη λέξη και τον κόσμο»: Οι απόψεις του Freire	132
5.5	«Σε κανέναν δεν αρέσει να ευθυγραμμίζεται»: Οι απόψεις του Freinet.	135
5.5.1	Το σχολείο του Freinet	136
5.5.2	Το κίνημα Freinet	139
5.5.3	Ο Freinet στο νηπιαγωγείο	140
5.6	«Κάνω και καταλαβαίνω»: Η βιωματική μάθηση	141
5.7	Η θεωρία των οικολογικών συστημάτων του Bronfenbrenner	144
5.8	Η παιδαγωγική του τόπου	148
5.9	Η πολιτισμική-ιστορική θεωρία της δραστηριότητας	152
5.10	Δέντρο ή ρίζωμα; Οι απόψεις των Deleuze και Guattari	155
5.11	«Το εγώ που είμαστε εμείς»: Η παιδαγωγική της Reggio Emilia	159
6.	Εκπαιδευτικοί και διαπολιτισμική εκπαίδευση	165
6.1	Τι βλέπουν οι «πολιτισμικοί φακοί» σου;	165
6.2	Σε ποιο στάδιο βρίσκεσαι;	170
6.3	Η διαπολιτισμική ικανότητα	173
6.4	Η κριτική διαπολιτισμική ικανότητα.	178

6.5	Όταν οι προσδοκίες αυτοεκπληρώνονται	184
6.6	De-skilling και des(k)illing των εκπαιδευτικών	186
6.7	Η κριτική ανθεκτικότητα	191
6.8	Ο διαπολιτισμικός εκπαιδευτικός της προσχολικής και πρωτοσχολικής ηλικίας	194
6.9	Ο επίμονος παιδαγωγός ή δουλεύοντας κόντρα στο ρεύμα . . .	198
6.10	Όταν οι μαθητές αντιστέκονται	200
6.11	Ο διαπολιτισμικά ικανός εκπαιδευτικός ως ερευνητής	206
6.11.1	Γιατί έρευνα-δράση;	207
6.11.2	Τα χαρακτηριστικά της έρευνας-δράσης	209
6.11.3	Η διαπολιτισμική έρευνα-δράση	211
6.12	Ο διαπολιτισμικά ικανός εκπαιδευτικός ως κοινωνικός ακτιβιστής και αλληλέγγυος πολίτης	213
7.	Το αναλυτικό πρόγραμμα	217
7.1	Το αναδυόμενο αναλυτικό πρόγραμμα	220
7.2	Ολιστικότητα και διαθεματικότητα	222
7.3	Το διαπολιτισμικό αναλυτικό πρόγραμμα	224
7.4	Το κριτικό διαπολιτισμικό αναλυτικό πρόγραμμα	226
7.5	Το κρυφό αναλυτικό πρόγραμμα	232
7.6	Έξω από το σχολείο	234
7.7	Ο ρόλος του εκπαιδευτικού	236
7.8	Η περίπτωση του «Te Wariki»	238
7.9	Τα ελληνικά αναλυτικά προγράμματα	240
7.10	Εναλλακτικά σχολεία και αναλυτικά προγράμματα	241
7.10.1	Η «Όαση της Ειρήνης»	242
7.10.2	Το «Νηπιαγωγείο της Ειρήνης».	244
7.10.3	«Ο Μικρός Ντουνιάς».	246
7.10.4	«Το Μικρό Δένδρο»	247
8.	Το εκπαιδευτικό υλικό	251
8.1	Μπανάνες και χροκόδειλοι	251
8.2	Το διαπολιτισμικό εκπαιδευτικό υλικό	253
8.3	«Αφού το λέει το βιβλίο...»	256
8.4	«Να σου πω ένα παραμύθι;»	259
8.5	Μια εικόνα, χίλιες και μία λέξεις	267
8.6	Τα διαπολιτισμικά κλικ της φωτογραφικής μηχανής	272

8.7	Ταινίες δεν είναι μόνο της Disney	275
8.8	Κάθε πράγμα λέει μια ιστορία	279
8.9	«Βασίλισσες και σκυλόφαρα»: Τα στερεότυπα στα παιδικά τραγούδια	284
8.10	Τα «μυστικά» των παιχνιδιών	287
8.11	Τα lego και η δημοκρατία	294
8.12	Αποφεύγοντας τις «παγίδες»	297
8.13	Κριτήρια επιλογής διαπολιτισμικού υλικού	301
9.	Σχολείο και οικογένεια.	306
9.1	Μύθοι και αλήθειες για τη συνεργασία σχολείου και οικογένειας.	307
9.2	Η «σιωπή» των γονιών.	311
9.3	Οι «συγκεντρώσεις γονέων»: Τύπος ή ουσία;	314
9.4	Οργανώνοντας εργαστήρια με τους γονείς.	318
9.5	Ο μπαμπάς στο νηπιαγωγείο	321
9.6	Οι επισκέψεις στο σπίτι των μαθητών	325
9.7	Οι «φωνές» των γονιών	327
9.8	Όταν οι γονείς αντιδρούν	330
9.9	Ο αναστοχασμός των εκπαιδευτικών	336
9.10	Οι οικογένειες μεταναστών και προσφύγων	339
9.11	Οι οικογένειες Ρομά	345
9.12	Οι ΛΟΑΤΚΙ+ γονείς και οι οικογένειές τους	353
9.13	Η συνάντηση του σχολείου και της οικογένειας.	357
9.14	Χτίζοντας γέφυρες επικοινωνίας	362
9.15	Ακτιβισμός με τους γονείς	366
10.	Γλώσσα και διαπολιτισμική εκπαίδευση	369
10.1	Οι πέντε γλώσσες της εξάχρονης Νασρίν	369
10.2	Οι γλώσσες του σπιτιού	371
10.3	Οι απόψεις και στάσεις των εκπαιδευτικών	375
10.4	Η γλώσσα της σιωπής	379
10.5	Όταν ο Ντόνι «συνάντησε» τον Ερόλ	382
10.6	Η «τάξη-μαχαλάς»	386
10.7	Από τη γλώσσα του σπιτιού στη γλώσσα του σχολείου	389
10.8	Η διδασκαλία της δεύτερης γλώσσας	392
10.9	Η υποστήριξη της γλωσσικής διδασκαλίας.	399

10.10 Ένας πολύγλωσσος λαγός στην τάξη	400
10.11 Ενδεικτικά προγράμματα υποστήριξης της εκμάθησης της δεύτερης γλώσσας	404
11. Φύλο και διαπολιτισμική εκπαίδευση	412
11.1 Για μια ισότιμη (και) σε ζητήματα φύλου σχολική τάξη	412
11.2 Ο ρόλος των εκπαιδευτικών	415
11.3 Οι στάσεις των γονιών	418
11.4 Μπορεί ο Νίκος να παντρευτεί τον Αρμπέν;.	420
11.5 Πεταλούδες και δράκοι	423
12. Θρησκεία και διαπολιτισμική εκπαίδευση	426
12.1 «Θα κάνουμε προσευχή;»	426
12.2 Ο Θεός στο νηπιαγωγείο	431
13. Σχολικές γιορτές και διαπολιτισμική εκπαίδευση	437
13.1 Οι σχολικές γιορτές	437
13.2 Η διαπολιτισμική διάσταση στις σχολικές γιορτές.	440
13.3 Οι εθνικές γιορτές στο νηπιαγωγείο	446
14. Η αξιολόγηση στη διαπολιτισμική εκπαίδευση	451
14.1 Είναι αντικειμενικά τα κριτήρια αξιολόγησης;	451
14.2 Ο ρόλος του σχολείου ξανά και ξανά	455
14.3 Αξιολόγηση των μαθητών και εκπαιδευτική κρίση	459
15. Διδακτικές προσεγγίσεις και τεχνικές στη διαπολιτισμική εκπαίδευση	463
15.1 Η κριτική διαπολιτισμική διδασκαλία	463
15.2 Μη ανταγωνιστικές προσεγγίσεις.	469
15.3 Μη διαπολιτισμικές διδακτικές προσεγγίσεις.	470
15.4 Τρόποι διδασκαλίας και τρόποι μάθησης	474
15.5 Η μέθοδος υποβολής προβλήματος	476
15.6 Το παραγωγικό θέμα	481
15.7 Το συμβούλιο και οι συνελεύσεις της τάξης	483
15.8 Η ανταλλαγή νέων και ειδήσεων	487
15.9 Οι ομάδες εργασίας.	489
15.10 Η μέθοδος Jigsaw	490
15.11 Η αξιοποίηση των εικόνων	491

15.12 Η δημιουργική ανάγνωση	492
15.13 Η αξιοποίηση της παιδικής λογοτεχνίας	493
15.14 Η αφήγηση.	496
15.15 Οι συνεντεύξεις	502
15.16 Τα ηθικά διλήμματα	504
15.17 Οι μελέτες περίπτωσης	507
15.18 Οι καλλιτεχνικές δραστηριότητες	509
15.19 Οι τεχνικές της δραματικής τέχνης στην εκπαίδευση	512
15.20 Το κουκλοθέατρο	513
15.21 Το θέατρο σκιών	515
15.22 Η persona doll	517
15.23 Η προσομοίωση	520
15.24 Οι ψηφιακές κοινότητες	522
15.25 Η σχολική αλληλογραφία	524
15.26 Τα κριτικά επεισόδια και οι «μεγάλες» στιγμές	526
15.27 Οι μικρές εκπλήξεις.	527
15.28 Τα φανταστικά σενάρια	529
15.29 Τα παιχνίδια θησαυρού	530
15.30 Οι νύχτες στο σχολείο	531
15.31 Οι οργανωμένες έξοδοι και επισκέψεις	532
15.32 Οι δράσεις ακτιβισμού	535
15.33 Η μέθοδος project	540
15.33.1 Χαρακτηριστικά της μεθόδου project.	540
15.33.2 Ενδεικτικά παραδείγματα διαπολιτισμικών projects	543
15.34 Η επίλυση συγκρούσεων.	550
15.34.1 Οι συγκρούσεις στο νηπιαγωγείο	551
15.34.2 Ενδεικτικές τεχνικές επίλυσης συγκρούσεων	554
16. Είκοσι και δύο μελέτες περίπτωσης.	556
16.1 Γιατί μελέτες περίπτωσης;	556
16.2 Είκοσι και δύο μελέτες περίπτωσης	557
16.3 Σχολιασμός των μελετών περίπτωσης	566
17. Τριάντα και τρεις ενδεικτικές δραστηριότητες	580
<i>Επίλογος ή Το νηπιαγωγείο της ελπίδας. . . . .</i>	<i>605</i>
<i>Βιβλιογραφία . . . . .</i>	<i>609</i>